

*Приходько В. С.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури**Божко Ю. О.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і практики англійської мови
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С.Сковороди**Карпець Л. А.,**доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

ДРАМИ ЖИТТЯ ГЕРОЇВ РОМАНІВ Г. ГРІНА «КОМЕДІАНТИ» І «СУТЬ СПРАВИ»

Анотація. У статті аналізується еволюція головних героїв роману «Комедіанти» та «Суть справи» англійського письменника ХХ століття Грема Гріна. Його герої є позитивними або негативними, але головна їхня риса – незвичайність. Світ, що зображується Г. Гріном, отримав в західній літературній критиці образну назву «грінландія». Тема відповідальності людини за долі інших людей становить одну із провідних проблем романів.

Події у романі Г. Гріна «Комедіанти» вражають нас своєю схожістю із сьогоденням, вони розгортаються на Гаїті, що має репутацію «республіки терору», де президент оголосив себе довічним диктатором країни, в якій панують страх і беззаконня. Усе це дуже нагадує нам стан Росії. Виторгнувшись до України, путінські війська здійснюють масові репресії, вбивають, катують мирне населення. Сміливі й мужні люди, які зображені в романі, так само як і українці, організовують партизанські загони, борються за перемогу свободи своєї країни.

Дія роману «Суть справи» відбувається так само в африканській країні, що була колонією Англії. У романі показано глибоке проникнення у внутрішній світ особистості, де становлення головного героя відбувається через призму його кар'єри. Поступово все більш загострюється внутрішній конфлікт між церковними догмами, службовим боргом – і вимогами людської совісті.

Г. Грін створює книги, насичені ідейними конфліктами, протиборством характерів. У його творчості стикнулися два різновиди роману: по-перше, твори на основі авантюрно-пригодницької фабули, в якій присутні елементи детектива, по-друге, так званий «серйозний» роман, коли поетика жанру роману ґрунтується на художніх образах людей, почуттів, які утворюють загальний образ дійсності.

Автор романів приписує своїм героям такі людські якості, як мужність, енергійність, відданість, стійкість, що позитивно оцінюються в будь-якій системі зобов'язань. Саме в цьому полягає секрет успіху письменника. Г. Грін створює психологічно складні образи героїв, їхній духовний світ багатий і різнобічний. Головне для письменника – дослідження людської психології, моральних колізій, через призму яких вони розглядаються.

Ключові слова Грем Грін, «Комедіанти», «Суть справи», сюжет, драма, кохання, зрада, суперечність, художнє мислення.

Постановка проблеми. Роману одного з найвідоміших англійських письменників ХХ століття Грема Гріна притаманний тісний зв'язок із сучасністю. Автор романів «Суть справи» (1948), «Тихий американець» (1955), «Наша людина в Гавані» (1958), «Комедіанти» (1966), «Подорож з тіточкою» (1969), «Людський чинник» (1978), «Доктор Фішер з Женеві, або Банкет з бомбою» (1980) й ін. [1; 2; 3] у специфічних характерах героїв та незвичайних сюжетних обставинах розкриває етичні проблеми попри зовні витримані загальноприйняті людські уподобання.

Сьогодення періоду російсько-української війни вбачає сучасне джерело військових конфліктів в різниці світосприйняття, а не в економіці, як це було раніше. Ми вважаємо, що сучасні глобальні конфлікти визначаються цивілізаційною культурою, ментальністю, рівнем духовного розвитку. Як відомо, культурними носіями є нації та групи, які належать до різних типів цивілізації. Безперечно, що цивілізація виокремлюється через наявність спільних рис: мова, історія, релігія, звичаї, інститути та, найважливіше, суб'єктивна самоідентифікація людей [4, с. 19–20].

Попри поширеність творів «масової культури», істотний внесок до англійської літератури минулого внесли письменники Шон О'Кейсі, Джек Ліндсей, Джеймс Олдрідж, Грем Грін. Складний, не позбавлений суперечностей був творчий шлях Грема Гріна. «Художня свідомість його епохи була об'єктивна для творчої індивідуальності сфери існування. Письменник жив в континуумі художньої свідомості своєї епохи... в особистому своєму перебуванні в духовній і культурній ситуації, що йому дісталася» [5, с. 65].

У поглядах Г.Гріна химерно поєднується віра в етичні заповіді й водночас прийняття релігії, де отожднюється категорії «політика» і «містика». У літературі ці явища суспільного

життя призводять до загострення мотивів розгубленості, скепсису, невіри в можливість зміни умов життя пересічного населення [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча творчість І. Гріна в цілому була висвітлена в зарубіжному літературознавстві [7; 8; 9], на жаль, проблеми його романів з воєнною та релігійною тематикою, які, безперечно, були важливою віхою не лише у творчості письменника, але й в історії літературознавства, є ще мало досліджені. У контексті критичного переосмислення своєрідності творчого шляху письменника недостатньо вивчене це складне питання. Наразі спадщина минулого [10] приваблює не як культурна система літератури та історії, а як відокремлення персоналій митців від естетики та напрямів, до яких вони віднесені, де увага звертається на «обрані» твори цих письменників [4, с. 24].

Мета статті – аналіз еволюції головних героїв романів «Комедіанти», «Суть справи». Матеріалом дослідження стали тексти романів.

Виклад основного матеріалу. Світ, що зображується І. Гріном, отримав в західній літературній критиці образну назву «Грінландія». Одним із значних творів І. Гріна були романи «Комедіанти» і «Суть справи», де тема відповідальності людини за долі інших людей становить одну із провідних проблем.

І. Грін створює книги, насичені ідейними конфліктами, протиставленням характерів. У його творчості стикнулися два різновиди роману: по-перше, твори на основі авантюрно-пригодницької фабули, в якій присутні елементи детектива, по-друге, так званий «серйозний» роман, коли поетика жанру роману ґрунтується на художніх образах людей, почуттів, які утворюють загальний образ дійсності.

Найчастіше письменник приділяє увагу людям, що знаходяться в стані духовної кризи, самотніх, таких, що зневірилися, не бачать виходу з життєвої безвиході. У романах І. Гріна провідними стають антиколоніальні тенденції. Їхня дія розвивається або в реальних країнах – В'єтнамі, Гватемалі, Гаїті, або у вигаданих – Мідія, Дельміна та ін., але знову-таки з географічним «прототипом», що чітко вгадується.

Письменник ніколи не тяжів до створення романів-епопей, вважаючи, що подібні «сімейні саги» не відповідають динамічному двадцятому століттю. Характерними для нього прийомами є діалоги між дійовими особами, стислі описи, ремарки.

Нами простежується кілька напрямів британської літератури: окрім «Грінландії», це – детективний роман А. Крісті, пригодницькі романи Я. Флемінга, твори письменників жанру «сердитих молодих людей». Проаналізуємо ці напрями детальніше, щоб краще зрозуміти контекст романів І. Гріна.

Нагадаємо, що в середині ХХ століття суспільно-політична ситуація у Великобританії була складною і суперечливою. Лейбористи, що змінюють один одного, і консерватори знов не вирішили найгостріших соціальних проблем. Упродовж років економіка країни переживала помітний спад, зростало безробіття. У середовищі англійської інтелігенції посилювалися песимістичні настрої.

На цьому фоні широко відомими стали романи однієї з провідних представниць «класичного» детективу Агати Крісті (1891–1976): «Пуаро розслідує», «Східний експрес», «Смерть на Нілі» та ін. Їхньою характерною ознакою є динамічна фабула, цікава кримінальна інтрига, поступове розкриття таємниці злочину.

На протигагу цим популярним детективам публікуються книги й брошури, що прославляють так званих «борців» за західний спосіб життя типу Джеймса Бонда. Швидкого розповсюдження набуває детектив колишнього агента англійської розвідки Яна Флемінга «Казино Рояль», «Живи і дай померти», «Шпигун, який любив мене» тощо.

Головний літературний герой Джеймс Бонд має шифр «агент 007», що дає йому право безкарно вбивати своїх супротивників, битися з ворогами-«агентами». Роман насичений описами того, як Дж. Бонд стріляє, б'є ножом, кулаком, ребром долоні. Він «вдало» б'ється із супротивником, «полковником контррозвідки» потворною старою Розою Клебб, витонченим «головним фінансистом» розвідників банкіром Голдфінгером й ін.

Головний літературний герой Джеймс Бонд немов би утілює в собі дух реклами – він одягнений за найостаннішою модою, в його озброєння входять атомна зброя, лазери, ракети тощо. Я. Флемінг намагається вселити читачам думку й ідею про те, що у всіх англійських установах, включаючи й урядові, знаходяться ворожі агенти.

Цим міфічним «агентам» приписується, наприклад, розповсюдження в Англії наркоманії. Книги часто мають кримінальні мотиви, в них описуються різноманітні страшні злочини, причому явно порушено відчуття міри в зображенні всіляких жахів і насилля, прославляється філософія наживи, прагнення до багатства.

Трансформація мов би відбувається на стилевому рівні, коли синтезуються художній, публіцистичний та рекламний стилі. Проте романи, які були екранізовані, і подальші фільми з участю Джеймса Бонда ще й досі приваблюють молодих людей, які прагнуть бути схожими на головного героя (фізична підготовка, сміливість, впевненість, стійкість та ін.). Все це зробило романи Яна Флемінга популярними у молодих читачів. На наш погляд, численні «пейпербеки» з його участю – а це дешеві видання з кричущими обкладинками – орієнтовані на читача, позбавленого глибокого літературного смаку.

Книги про Джеймса Бонда не мали ніяких художніх переваг, та проте не можна не зважати на їхній вплив на масового читача, саме така література брала найдіяльнішу участь у формуванні суспільних смаків, моралі «середніх класів».

На зміну книгам цього жанру прийшла група письменників, що отримали назву «сердиті молоді люди» (Кінгслі Еміс, Джон Уейн, Джон Осборн, Джон Брейні). Перш за все, їх ріднить незгода з тогочасними порядками й мораллю, бунт проти них. Але цей бунт був глибоко індивідуалістичний.

Отже, окремо від попередніх літературних напрямів стоять романи І. Гріна. Назва роману «Комедіанти» сьогодні звучить іронічно, припускаючи, що, на перший, поверхневий погляд, назва «комедіант» сьогодні – застаріле поняття, у сучасному світі розповсюджено поняття «клоун», «комік», «стендапер».

У романі «Комедіанти» дія починається на борту голландського корабля «Медея», що йде із США на Гаїті. Саме тут вперше зустрічаються персонажі роману – Браун, Сміт і Джонс. У них знеособлені прізвиська і взаємозамінні, як маски комедіантів. Оповідання ведеться від імені Брауна – людини з авантюрною жилкою. Джонс теж любить різні авантюри й пригоди. Надалі саме безкомпромісні «комедіанти» захищають країну, яка дала їм притулок.

Винятком із «комедіантів» є Сміт – поважний обиватель, трохи дивакуватий, але добрий і сумирний. У прямому розумінні значення цього поняття «комедіанти» не були коміками, ніколи не грали на підмостках сцени комічних персонажів, але життя до трагічних подій в країні було для них якоюсь пригодою і грою. Як не пригадати відоме висловлювання У. Шекспіра: життя – це гра, і всі ми в ній актори.

Поєднання сьогодення із подіями минулого вражають нас своєю схожістю. Отже, подальші події у романі І. Гріна розгортаються на Гаїті, що має репутацію «республіки терору». Тут править президент Дювальє, «тато Джо», як називають його гаїтяни, який оголосив себе довічним диктатором країни, в якій панують страх і беззаконня.

Усе це дуже нагадує нам стан Росії та воєнні дії на тимчасово окупованих територіях України. Вторгнувшись до українських сіл та міст, пугінська «гвардія» здійснює масові репресії, вбиває, катує мирне населення. Але в страху перед відплатою живе і сам диктатор, президент РФ, що закрився у своєму бункері. Як і на Гаїті, президент РФ розправляється навіть зі своїми наближеними, він боїться, що підлеглі можуть влаштувати змову і повалити його, що цілком можливо. Принаймні, на це сподівається весь український народ. У романі І. Гріна міністр загального добробуту Філіпе закінчує життя самогубством, але під час похорону викрадають його тіло (трагедія та фарс у романі перетинаються).

Сміливі й мужні люди, які зображені в романі, так само як і українці, організували партизанські загони, борються за перемогу свободи та демократії. У них мало зброї, немає військових фахівців, досвідчених керівників. Так саме, як і зараз, українські партизани на окупованих територіях підривають склади з боєприпасами, техніку «москвитів», створюють загони диверсантів, легіон «Свобода» тощо.

Не завжди, і не всі громадяни у довоєнному житті України були вмотивовані на захист рідної батьківщини, але сьогодні у війську відданні бійці з позивним «Бродяга», «Док» тримають оборону і захист Чорнобаївки, Херсонщини, Донеччини та інших територій. Несподівано для мирного населення приносять свою користь собаки з непританною у мирний час кличкою «Патрон», «Пістон» тощо.

Додаймо, що сьогодні у чергах до військового стоять молоді хлопці та дівчата, неосвічені у військовій справі, але вони мають величезне бажання брати участь у визвольній боротьбі, створюють загони тероборони, стають волонтерами, активними учасниками спротиву рашистам. «Ми за незалежність, ото ж нам важко через те» (Л. Костенко).

У романі І. Гріна головний герой Браун, вимушений бігти зі столиці, біжить до партизанів. До них потрапляє і Джонс, який любить різні авантюри й пригоди, тому і там він представляється як «майор», військовий фахівець, проте насправді у нього немає ніякого досвіду в цій галузі.

Письменник підкреслює, що навіть «комедіанти» здатні в екстремальних ситуаціях перетворюватися, проявляти свої потенційні можливості. Джонс, що ніколи не тримав у руках зброї, ставши членом партизанського загону, проявляє сміливість і мужність. Співчуває партизанам і Браун, хоча його перебування в загоні має вимушений характер.

У загоні Браун знайомиться з лікарем Мажіо, який привертає увагу Брауна силою духу, мужністю, так само як і молодий партизан Філіпп, який після самогубства батька пішов в «гори». Подібний до нього і скалічений старий Жозеф.

У фіналі роману долі «комедіантів» знов перетинаються. На перший погляд – «авантюрист» – «майор» Джонс героїчно гине, розуміючи, що його героїчна смерть як би компенсує його порожнє і нікому не потрібне життя. Браун перебирається в сусідню державу Сан-Домінго, де зустрічається із добрим і сумирним Смітом, якому нарешті вдається втілення нав'язливої ідеї – організувати суспільство вегетаріанців, те, що він зміг зробити на Гаїті й що відповідало його баченню світу.

Дійсно, на перший погляд, трохи дивакуватий Сміт не втратив своєї людяності, бо саме завдяки його допомозі Браун, що втратив весь свій прибуток, випробує розчарування життям, отримує скромне місце трунаря. Починається шлях героя «вниз», повний важкої праці, і комедійна ситуація, в яку потрапив Браун, скинувши «маску комедіанта», перетворилася у справжнє повоєнне суворе життя.

Нагадаємо важливе висловлювання лікаря Мажіо перед стратою: якщо ви втратили віру в щось, не втрачайте віру в усе. Завжди залишиться щось таке, що протилежно тим переконанням, які ми втрачаємо. Прагнучи до кінця виконати обов'язок лікаря перед людьми, які не розділяють його політичних переконань, відійшовши від позицій абстрактного гуманізму (хоча і не беззастережно), лікар переконує оточення (з листа до Брауна), що проблеми гострих соціально-політичних конфліктів сучасності ті ж самі переконання, тільки в іншому вигляді.

Отже, І. Грін створює психологічно складні образи героїв, їхній духовний світ багатий і різнобічний. Головне для письменника – дослідження людської психології, моральних колізій, через призму яких вони розглядаються.

«Фарсовий» початок в зображенні людей-«комедіантів», які в реальному житті носять «маски», щоб приховати свої душі, одночасно переростає в початок героїчний і трагічний, що пов'язано із зображенням тих людей, які в екстремальних умовах знаходять і проявляють свою людську гідність.

У творчості І. Гріна поступово продовжується процес переходу від постановки моральних проблем до їхнього вирішення, оповідання стають все динамічнішими та драматичнішими, в екстремальній ситуації прокидається здатність до самозречення. І. Грін завжди цікавлять такі моральні категорії, як добро, совість, борг, які несумісні з взаємовідчуженням, жорстокістю, стражданнями.

Дія роману «Суть справи» відбувається в африканській країні, що є колонією Англії. Розкриваючи релігійний конфлікт, І. Грін вважає, що душевний світ головного героя роману Скобі, який порушив церковну догму (перелюбство) ради щастя і добробуту живої людини, протистоїть нелюдській і фальшивій мертвій догмі, якій слідує егоїстичні й обмежені люди. Письменник припускає, що така фальшива мертва догма в його час була мало придатна для справжнього існування закоханих людей.

Характерною рисою автора є глибоке проникнення у внутрішній світ особистості, де його розвиток і становлення відбувається через призму кар'єри головного героя – поліціанта Скобі, якого навколишні люди прозвали «Скобі справедливий». Це чесна і порядна людина. Але поступово все більш загострюється внутрішній конфлікт між церковними догмами, службовим боргом – і вимогами людської совісті, що врешті-решт приводить героя до самогубства.

Наскільки автор симпатизує Скобі, настільки ж антипатична йому дружина Скобі – Луїза. І. Грін намагається передати

у психологічному портреті героїні її духовні та релігійні почуття. Обачлива і черства жінка, Луїза педантично виконує всі церковні обряди. Під показною набожністю ховається егоїзм, байдужість до тих, що її оточують. Важливою для неї є думка навколишніх людей, яка є домінуючою у створенні жіночого образу роману. Луїза вважає, що щастя символізують гроші, радість асоціюється у неї із матеріальним добробутом.

Луїза звинувачує свого чоловіка в зраді, в «смертному гріху». Епізод зустрічі Ренка і Луїзи створює зовні парадоксальну ситуацію: Луїза звинувачує свого чоловіка, що покінчив життя самогубством, в «смертному гріху», а католицький священник Ренк захищає його, виражаючи своє скептичне відношення до застарілих релігійних догм, які вже пережили себе.

Однак, на словах священник Ренк проголошує непорушність релігійних заповідей і догм, але сам в них давно не вірить, оскільки в реальному житті він стикається з використанням цих заповідей як прикриттям протиправних справ і помислів. З гирким жалем ставиться письменник до смерті Скобі, підкреслюючи її безглуздя. Адже навіть Хелен, ради якої головний герой зважився піти з життя, не тільки не оцінила цього, але виявилася недостойною такої жертви та швидко втішилася з іншим.

Висновки. Сучасність завжди знаходиться в центрі уваги Г.Гріна, він створює образи людей, що постають перед вибором і необхідністю «самовизначення». Головне для письменника – дослідження людської психології, моральних колізій, через призму яких розглядаються загальнолюдські проблеми. У основі його творів лежить живе життя, героїв ріднить неприйняття брехні й лицемірства.

Показуючи індивідуальні долі, в своїх творах письменник підіймається до зображення «споживчого суспільства». Дослідження людської психології, моральних колізій, через призму яких розглядаються суспільні проблеми, носять не конкретно-історичний, а філософський характер, в них чимало суперечностей, що відображають роздуми та пошуки автора. З тонкою майстерністю Г.Грін малює духовне життя простої людини, розкриває складну психологію його особистості. **Перспективи** подальших досліджень убачаємо в розширенні предметно-об'єктивних подій, подальшої генези творчості Г.Гріна у межах зарубіжної та української літератури й культури.

Література:

1. Sherry, N. The Life of Graham Greene: vol. 1: 1904–1939. Random House UK, 1989. ISBN 0224026542.
2. Sherry, N. The Life of Graham Greene: vol. 2: 1939–1955. Viking, 1994. ISBN 0670860565.
3. Sherry, N. The Life of Graham Greene: vol. 3: 1955–1991. Viking, 2004. ISBN 0670031429.
4. Криворучко С.К. Література країн Західної Європи межі XX–XXI століття: підручник. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. 248 с. ц с 24] ISBN 978-617-7349-43-2.
5. Сліпачук Н.М. Екзистенціальний тип художньої свідомості у контексті творчих пошуків літератури ХХ ст. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного ун-ту. Серія філологія*. 2021, № 51. т 2, с. 65–67. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.51-2.16>.
6. Приходько В.С., Божко Ю.О. Загальнолюдське й історично-конкретне в характерах героїв сьогодення і романах Луї Арагона. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*.

Сер.: Філологія. 2022, №56. С. 206–209. <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.45>

7. Flood A. Nobel archives show Graham Greene might have won 1967 prize. *The Guardian*, January 8, 2018. Retrieved July 23, 2022. <https://www.theguardian.com/books/2018/jan/08/nobel-archives-show-graham-greene-might-have-won-1967-prize>
8. O'Prey, P. A Reader's Guide to Graham Greene. Thames and Hudson, 1988. ISBN 0500150192
9. Sheldon, M. Graham Greene: The Enemy Within. William Heinemann, 1994. ISBN 0679428836
10. Prykhodko, V., Soloshenko-Zadniprovska, N., Viediarnikova, T., Chernenko, O., & Shulga, I. Artistic synthesis of philosophy and history in Diana Ackerman's Novel "The Zookeeper's Wife". *Amazonia Investiga*, 2022, №11(52), 123-134. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.52.04.13>

Prykhodko V., Bozhko Y., Karpets L. The heroes' life dramatis in G. Greene's novels "Comedians" and "The Heart of the Matter"

Summary. The article analyzes the evolution of the main characters in "The Comedians" and "The Heart of the Matter" by the twentieth-century English writer Graham Greene. His heroes are either positive or negative, but their main feature is unusualness. The world depicted by Greene has received the figurative name "Greenland" in Western literary criticism. The theme of human responsibility for the fate of other people is one of the main problems of the novels.

The events in Greene's novel "The Comedians" amaze us with their resemblance to the present day, taking place in Haiti, which has a reputation as a "republic of terror," where the president has declared himself a dictator for life, and where fear and lawlessness reign. All of this reminds us very much of the state of Russia. Having invaded Ukraine, Putin's troops are carrying out mass repression, killing and torturing civilians. The brave and courageous people depicted in the novel, likewise Ukrainians, organize guerrilla groups and fight for the victory of freedom in their country.

The novel "The Heart of the Matter" is also set in an African country that was a colony of England. The novel shows a deep penetration into a personality's inner world, where the protagonist's formation takes place through the prism of his career. Gradually, the internal conflict between church dogma, duty, and the demands of the human conscience becomes more and more acute.

Greene creates books full of ideological conflicts and character confrontations. His work combines two types of novels: firstly, works based on an adventure plot with detective elements, and secondly, the so-called "serious" novel when the poetics of the novel genre is based on artistic images of people and feelings that form a general image of reality.

The author of novels ascribes to his characters such human qualities as courage, energy, devotion, and resilience, which are positively evaluated in any system of obligations. This is the secret of the writer's success. G. Greene creates psychologically complex characters, their spiritual world is rich and versatile. The main thing for the writer is the study of human psychology and moral conflicts through the prism of which they are viewed.

Key words: Graham Greene, "The Comedians", "The Heart of the Matter", plot, drama, love, betrayal, contradiction, artistic thinking.